

УДК 332.1(477)

М.В. Несправа

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВПОДОБАННЯХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

У статті розглянуто та проаналізовано особливості впливу регіональних, економічних та релігійних чинників на інтеграційну прихильність населення. Особливу увагу приділено аналізу сучасних соціологічних досліджень та економічних показників різних регіонів України. Проаналізовано основні закономірності у виборі українцями зовнішньополітичної орієнтації залежно від самоідентифікації та економіко-географічного положення.

Ключові слова: релігійний фактор, регіоналізація, європейська інтеграція, економічні індикатори, самоідентифікація, православ'я.

Історично в Україні існує різниця в поглядах на моделі участі держави у різних інтеграційних об'єднаннях, яка великою мірою має свою генезу саме у релігійно-цивілізаційній самоідентифікації населення різних регіонів. Україна не тільки знаходиться на порубіжжі між західною та православно-слов'янською (або за іншими визначеннями євразійською) цивілізаціями, вона сама є поділеною на дві частини, одна з яких орієнтована на Європу, а інша – на Росію.

Тому в цій статті взаємовплив релігійних, економічних та регіональних чинників на Європейську інтеграцію розглядається як багаторівневий мультиплікативний процес.

Вплив релігійних та соціально-політичних факторів на євроінтеграційний курс України розглядали такі автори, як В. Андрущенко, О. Дрогачов, С. Здіорук, Ф. Рудич, І. Цимбал [1, 2, 11]. Праці зазначених авторів окреслюють зв'язок між суспільно-політичними аспектами, геополітичними відносинами та релігійною самоідентифікацією населення України. Проте саме регіональний аспект інтеграційних вподобань українців

дотепер залишається недостатньо дослідженим.

Метою даної статті є дослідження складного причинно-наслідкового зв'язку між історичним впливом різних держав на населення сучасної України та релігійними вподобаннями, що впливають на внутрішньополітичні і зовнішньополітичні орієнтації українців сьогодні.

Сьогодні Україна є багато конфесійною країною, але традиційно найпоширенішим віросповіданням є християнство, в першу чергу – православ'я. Три найбільші православні церкви держави: Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП), Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП) та Українська автокефальна православна церква (УАПЦ). Не православними, але також християнськими, є Українська греко-католицька церква (УГКЦ) та Римо-католицька церква (РКЦ).

Згідно з дослідженнями 2000–2010 рр., що були проаналізовані Центром Разумкова, Церква незмінно посідала першу позицію за рівнем довіри серед усіх суспільних інститутів. Так, за результатами останнього за часом дослідження, довіру до Церкви засвідчили 72,5% опитаних, не довіряють – лише 20,4%. Для порівняння: у 2000 р. довіряли – 63,1%, не довіряли – 29,2%. Втім лише 3,1% опитаних заявили, що вони дослухаються до політичних ідей і думок, які пропагуються в їхній релігійній організації. Частково впливає на політичний вибір позиція релігійної організації для 3,7%, а зовсім не впливає така позиція на політичний вибір для 11,5% учасників опитування. Цікаво, що згідно з статистикою жінки є більш релігійними за чоловіків (81 і 66%) [3, 4].

Найбільше число православних є характерним для Півдня (76%), Центру (74%) і Сходу (72%), тоді як на Заході їх частка становить лише 46%, натомість 37% жителів Заходу відносять себе до послідовників греко-католицизму.

Аналіз цих даних підтверджує, що церква залишається впливовим суспільним інститутом і навіть дещо посилює свої позиції як суспільний центр довіри.

У науковій спільноті є припущення, що саме з релігійно-конфесіональним і лінгво-етнічним складом регіонів тісно пов'язані електоральні вподобання на президентських та парламентських виборах, а також такі національно-політичні орієнтації, як ставлення до статусу російської мови в Україні та її відносини з Росією та Заходом [5].

В Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» визначено за мету європейську інтеграцію [6]. Також у Стратегії національної безпеки України зазначено першочерговим завданням забезпечення національної єдності та соборності Української держави, а саме – досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання як об'єктивних, так і штучних суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру [7]. У цьому документі зазначається, що вирішення цієї проблеми ускладнюється внаслідок ціннісно-світоглядного розшарування українського суспільства, яке обумовлюється культурно-історичними відмінностями окремих регіонів України і поглиблюється внаслідок спекуляцій на цій проблематиці з боку певних внутрішньо- і зовнішньополітичних сил.

Ідею роздвоєності української нації описували такі відомі науковці, як Ф. Рудич та О. Дергачов. Вони розглядали Україну як державу бірегіональну. На думку Ф. Рудича, специфіка геополітичних координат України полягає в її належності одночасно до двох регіонів – Європи та Євразії, причому в обох їй належить периферійне положення [2].

Схоже бачення першопричини й у відомого український вченого В. Андрущенка. Він припускає, що геополітичне положення України на межі двох великих цивілізаційних просторів – європейського і євразійського є причиною розщеплення національної ментальності. Це зумовило невдалу спробу побудувати національну державність України у XVII і на початку XX ст. та викликає сучасні труднощі у становленні України як європейської держави [1].

Цивілізаційні відмінності можна розглянути на прикладі геополітичних, етнокультурних та релігійних орієнтацій. Споконвічно православні Центральна і Північно-Східна Україна є історичним регіоном формування українського етносу. Воз'єднання більшої частини православної України з

православною Московією створило нове інтеграційне утворення – Російську імперію, яке проявило себе розвитком у релігійно-духовній та економічній сферах. З другої половини XIX ст. українські землі у складі Російської імперії розвиваються по індустріальному шляху випереджальними темпами. Історично у цьому регіоні існують давні й широкі економічні, культурні та сімейно-родинні зв'язки з Росією та Білоруссю. Особливою релігійною та етнонаціональною специфікою відзначається Південно-Східний регіон, а також Крим. Населення переважно російськомовне з традиційною історичною орієнтацією на Росію [8].

Інша частина українських земель – Галичина фактично до 1945 р. була відірвана від Великої України і розвивалися за зовсім іншою моделлю. Ці землі входили до складу Австро-Угорської імперії, Польщі, Чехословаччини і Румунії, тому можливості духовного життя та економічного розвитку були більш обмеженими. Територія залишалася найбільш відсталією аграрною периферією. Тому історично тут поширені західноєвропейські політичні й культурні орієнтації, переважає греко- і римський католицизм.

Для жителів Заходу Україна – єдиний нащадок історії та культури Київської Русі, а для усієї решти – історія України тісно пов'язана зі східнослов'янським народом, так само як історія Росії та Білорусі.

За даними соціологічного опитування, що було проведено ГФК – Українські опитування та дослідження ринку (ЮСМ), жителі Західної України вважали дружніми такі країни: на першому місці Польща, далі – Грузія, США, Росія, Німеччина. У Східному регіоні результати дещо різнилися: на першому місці – Росія, далі – Білорусь, Польща, Німеччина і Молдова. Цікаво, що на Заході України більше половини опитаних назвали Росію ворожою країною, а на Сході більше третини вважали США небезпечною державою [9].

Інше опитування, за даними Центру Разумкова, виявляє, що вважають себе європейцями 40% серед опитаних мешканців Заходу, 25% мешканців Центру, 30 – Півдня та лише 18% – Сходу.

Характерно, що православ'я було і залишається провідною конфесією в економічно найрозвинутіших регіонах України. Цей факт спростовує розповсюджений стереотип про те, що православ'я є чинником, що гальмує економічний розвиток.

Розрахунки, проведені за даними Міністерства економіки України, дозволяють оцінити продуктивність економіки регіону через показник ВРП на душу населення. За цим показником Київ – безперечний лідер – 97429 грн (2012 рік), але це є результатом особливих економічних умов столиці. А ось група лідерів серед регіонів України виглядає таким чином: Дніпропетровська обл. – 44650 грн; Київська обл. – 40483 грн; Полтавська обл. – 38424 грн; Запорізька обл. – 30656 грн.

Але показник ВРП на душу населення не дає змоги проаналізувати інші економічні чинники та динаміку процесу, тому для аналізу рівня економічного розвитку регіонів використовуємо так званий інтегральний показник, запропонований Павлом Кухтою. П'ятірка лідерів серед регіонів виглядає таким чином: Київська обл. – 3,6; м. Київ – 5,7; Одеська обл. – 5,6; Дніпропетровська обл. – 6,2; м. Севастополь – 6,4 [10].

Однак найгірші результати демонструють слабоурбанізовані частини Західної України. Високе безробіття, низький ВРП на душу населення, малий обсяг інвестицій, слабкий розвиток бізнесу – навіть до кризи ці регіони були вразливими.

Проте для України в цілому економічні фактори не дозволяють зробити однозначний вибір, оскільки на Росію та ЄС припадає приблизно рівна частка зовнішньоторговельного обороту України – приблизно по 1/3.

Регіональний фактор є дійсно важливим, що суттєво впливає на вибір зовнішньополітичної орієнтації громадянами України. Найгостріше цей вплив відчувається при обговоренні питань перспектив євроінтеграції України. Проевропейська налаштованість католиків і греко-католиків пояснюється тим, що вони традиційно йшли в тренді підтримки процесів латинізації України. У той час парафіяни УПЦ МП, які становлять більшість віруючих, налаштовані на розвиток дружніх зв'язків зі своїми духовними братами з Росії та Білорусі.

Усе це певною мірою підтверджує теорію Самуеля Хантінгтона про зіткнення цивілізацій, за якою Україна – це «розколота країна», що розділена на уніатський націоналістичний україномовний Захід і православний російськомовний Схід.

Зважаючи на це, Угода з ЄС має слугувати стратегічним орієнтиром для проведення соціально-економічної політики, процес її виконання потребує консолідації всіх ресурсів міжнародної та зовнішньої допомоги, у тому числі допомоги Української православної церкви.

Ще у 2013 р. голови 10 Церков і релігійних організації України зробили звернення до українського народу, в якому вони в цілому позитивно оцінили євроінтеграційні прагнення керівництва держави. Адже європейську інтеграцію представителі УПЦ бачать у широкому сенсі як комунікацію між православно-слов'янською і західною цивілізаціями в межах Великої Європи, а не як відкол однієї за іншою частин православно-східного світу і поглинання їх Заходом.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Організоване суспільство [Електронний ресурс]. / В. Андрущенко. – К.: Інститут вищої освіти АПН України, 2006. – 734 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/books/2006/06vaos/>
2. Рудич Ф. Україна, Росія, Євроатлантика: деякі аспекти взаємовідносин / Ф. Рудич // Україна в сучасному геополітичному просторі: Прилож. к журналу «Персонал». – 2000. – № 5 (10) – С. 10–18.
3. Релігійна ситуація в Україні: підсумки десятиліття, тенденції і проблеми [Електронний ресурс]. // Центр Разумкова. – 2011 – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/prz_2011_Rlg_sml.pdf
4. Мигович І. Релігійність в Україні та світі: соціологічний вимір, спроба прогнозу / І. Мигович // Віче. – 2010. – № 3.
5. Хмелько В. Через що політикам вдається розколювати Україну / В. Хмелько // Дзеркало тижня. – 2006. – 24 червня – № 24 (603).
6. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010,

№ 40, ст. 527) [Електронний ресурс]. // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

7. Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс]. // Офіційний сайт Президента України – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5806>

8. Степико М. Українська політична нація: проблеми становлення / М. Степико // Політичний менеджмент. – 2011. – № 1. – С. 17–25.

9. Кремень Т. То ли друг, то ли враг / Т. Кремень // Кореспондент. – 2005. – № 47 (186). – С. 27–32.

10. Список стран по ВВП (ППС) на душу населения [Электронный ресурс]. // Свободная энциклопедия – Режим доступа: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_ВВП_\(ППС\)_на_душу_населения](http://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_ВВП_(ППС)_на_душу_населения)

11. Здіюрук С. Суспільно-релігійні відносини в українських реаліях і політика Європейського Союзу / С. Здіюрук // Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України: монографія / відп. ред. Л. Филипович. – К., 2009.

References

1. Andruschenko V. *Orhanizovane suspil'stvo*, [Organized society], Instytut vyschoi osvity APN Ukrainy, 2006, 734 p. Available at: <http://www.nbu.gov.ua/books/2006/06vaos/>

2. Rudych F. *Ukraina, Rosiia, Yevroatlantyka: deiaki aspekty vzaiemovidnosyn, Ukrayna v sovremennom heopolytycheskom prostranstve*, [Russia, Euro Atlantic: some aspects of relations in Ukraine], Journal Personal, 2000. No. 5 (10), pp.10-18.

3. Relihijna sytuatsiia v Ukraini, pidsumky desiatylittia, tendentsii i problem, [The religious situation in Ukraine: results of a decade, trends and problems], *Tsentr Razumkova*, 2011. Available at: http://www.razumkov.org.ua/upload/prz_2011_Rlg_sml.pdf

4. Myhovych I. *Relihijnist' v Ukraini ta sviti, sotsiolohichnyj vymir, sproba prohnozu*, [Religiosity in Ukraine and the world: a sociological dimension], *Viche*, 2010, no. 3.

5. Khmel'ko V. *Cherez scho politykam vdaiet'sia rozkoliuvaty Ukrainu*, [The reason why politics can split Ukraine], *Dzerkalo tyzhnia*, 24 June 2006, no 24 (603).

6. The Verkhovna Rada of Ukraine, The law of Ukraine “Pro zasady vnutrishn'oi i zovnishn'oi polityky”, [On internal and external policy], 1 July 2010, *Vistnik Verkhovnoy Radi*, 2010, no. 40, p 527. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

7. The President of Ukraine, “Pro Stratehiiu natsional'noi bezpeky Ukrainy”, [On the Strategy of National Security of Ukraine], 12 February 2007, no. 105/2007, Available at: <http://www.president.gov.ua/documents/5806>.

8. Stepyko M., *Ukrains'ka politychna natsiia, problemy stanovlennia*, [Ukrainian political nation, the problems of formation], *Politychnyj menedzhment*, 2011, no. 1, pp 17-25.

9. Kremen' T., *To ly druh, to ly vrah*, [Friend or foe], *Korespondent*, 2005, no. 47 (186), pp. 27-32.

10. Spysok stran po VVP na dushu naselenyia, [Gross Rating Point], Svobodnaia entsyklopedyia, Available at: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Spysok_stran_po_VVP_\(PPS\)_na_dushu_naselenia](http://ru.wikipedia.org/wiki/Spysok_stran_po_VVP_(PPS)_na_dushu_naselenia)

11. Zdioruk S., *Suspil'no-relihijni vidnosyny v ukrains'kykh realiiakh i polityka Yevropejs'koho Soiuzu*, Relihiia v konteksti sotsiokul'turnykh transformatsij Ukrainy, [Social and religious relations in Ukrainian reality and policy of The European Union], Kolektyvna monohrafiia, L. Fylypovych, 2009.

В статье рассмотрены и проанализированы особенности влияния региональных, экономических и религиозных факторов на интеграционную приверженность населения. Особое внимание уделено анализу современных социологических исследований и экономических показателей различных регионов Украины. Проанализированы основные закономерности в выборе украинцами внешнеполитической ориентации в зависимости от самоидентификации и экономико-географического положения.

Ключевые слова: религиозный фактор, регионализация, европейская интеграция, экономические индикаторы, самоидентификация, православие.

The article studied and analyzed influence of regional, economic and religious factors on integration preferences of Ukrainians. Special attention was paid to the analysis of social research and the regional economic indicators in Ukraine. The principle of political orientation based on self-identification, economic and geographical position is analyzed.

Key words: religious factor, regionalization, european integration, economic indicators, identification, Orthodoxy

Одержано 25.09.2015.